

UDK 061.22:9 (497.6) / 06.07:9 (497.6) / 013: 9 (497.6)
Stručni rad

UDRUŽENJE ZA MODERNU HISTORIJU / UDRUGA ZA MODERNU POVIJEST / UMHIS SARAJEVO

Vera Katz

Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest, Sarajevo
katz.vera@gmail.com

Apstrakt: U radu su predstavljene dvije već prepoznatljive forme djelovanja Udruženja za modernu historiju Sarajevo (UMHIS): održavanje History Festa Sarajevo (2017-2019) i izdavačka djelatnost UMHIS-a (od 2016). U uvodnom dijelu članka, autorica kratko podsjeća na neke aspekte rada društava historičara Jugoslavije/Bosne i Hercegovine te njihovo nestajanje raspadom zajedničke države. Dramatični ratni događaji (1992-1995) su u ljudskim i materijalnim resursima osiromašili bosanskohercegovačko društvo uopće, pa tako i historiografiju posebno, a poslijeratno osnivanje regionalnih društava historičara upotpunosti odražava političku stvarnost današnje Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, UMHIS, History Fest Sarajevo

Abstract: The paper presents two already recognizable forms of action of the Association of Modern History (UMHIS): the maintenance of History Fest Sarajevo (2017-2019) and the publisher activity of UMHIS (since 2016). In the introductory part of the paper, the author briefly recalls some aspects of the work of the societies of historians of Yugoslavia/Bosnia and Herzegovina and their disappearance with the dissolution of common state. Dramatic war events (1992-1995) impoverished Bosnian and Herzegovinian society in human and material resources in general, including historiography in particular, and the post-war establishment of regional associations of historians of completeness reflects the political reality of present-day Bosnia and Herzegovina.

Key words: Bosnia and Herzegovina, UMHIS, History Fest Sarajevo

Uvod

Jedan od državno-političkih i društveno-ekonomskih lomova u Jugoslaviji tijekom 20. stoljeća bio je i onaj krajem devedesetih godina, kada je nestajalo vrijeme koje je obilježila socijalistička Jugoslavija, također nastala na ranijim oštrim povijesnim prekretnicama. Kada se u okviru socijalističkog razdoblja govori o historijskoj znanosti, tada se može pratiti izgradnja institucija, osnivanje društava historičara, razvoj djelatnosti od stvaranja novih povijesnih narativa do revizije prethodnih. Kada se prati položaj i rad historičara tijekom socijalizma/komunizma, a potom urušavanja tog političkog sistema, tada se nameće puno zanimljivih tema. Osim razmatranja pitanja ostvarenih rezultata u historiografiji,¹ zanimljiv je i proces nastajanja i nestajanja društava historičara kao odraza ukupnih društveno-političkih procesa u drugoj polovini 20. stoljeća.

Prema principu federativnog uređenja socijalističke Jugoslavije i slijedeći sovjetsko iskustvo, vrlo brzo nakon rata komunistička vlast je osnivala brojna strukovna udruženja, a među njima i historičara sa zadaćom pokretanja časopisa. Kao i u ostalim republikama, u Bosni i Hercegovini je osnovano Istorijsko društvo Bosne i Hercegovine (1947.), kasnije preimenovano u Društvo istoričara Bosne i Hercegovine. Prvi broj *Godišnjaka Društva istoričara BiH* objavljen je 1949. godine, tako da Bosna i Hercegovina nije zaostajala za ostalim republikama, a u praćenju "partijske linije" je u nekim pitanjima i prednjačila. Sjedište Društva bilo je na Odsjeku za istoriju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, a profesori s Odsjeka bili su nosioci svih najvažnijih poslova oko funkcioniranja Društva, uređivanja i publiciranja časopisa. Sva republička društva bili su članovi Saveza društava istoričara Jugoslavije, koji je organizirao kongrese jugoslavenskih historičara. Nakon održanih kongresa u Beogradu 1954., Zagrebu 1958. i Ljubljani 1961. godine,² 1962. je „(dijelom oslonjen na tradiciju Jugoslovenskog istoriskog časopisa iz 1935-1939. godine)“,³ pokrenut *Jugoslovenski istorijski časopis (JIČ)* u Beogradu, gdje je bilo sjedište Saveza. Sumirajući rezultate republičkih društava historičara, a pogotovo uočavanje pravaca kretanja nacionalnih historiografija, nakon petnaest godina je

¹ Duranović, A. (ur.). 2019.

² Janković, B. 2019. 29.

³ Janković, B. 2019. 30.

konstatirano: „Istorijska nauka u socijalističkoj Jugoslaviji razvila se toliko da je i svojim obimom i kvalitetom u mnogom već prevazišla staru građansku historiografiju. (...) Bilo je već krajnje vreme da rezultati te cele bogate i raznovrsne naučne delatnosti budu na jednom mestu, u opštejugoslovenskim okvirima, ako ne i ocenjeni, ono bar jedinstveno registrovani. Naši brojni istorijski časopisi, čija je pažnja pretežno okrenuta nacionalnim istorijama u ispunjavanju specifičnih zadataka nisu se u potpunosti mogli prihvatiti ovog posla. Tu društvenu i naučnu potrebu treba da zadovolji ovaj časopis. Jugoslovenski istorijski časopis će zato, pre svega, nastojati da pruži pregled osnovne aktivnosti u oblasti istorijske nauke u celoj našoj zemlji i da je sistematski prati, nastojeći da sa savremenih naučnih pozicija ocenjuje pojedine pojave i naučna dela, kao i celokupni razvitak jugoslovenske historiografije i da utiče na taj razvitak, koliko to može. Zbog toga će veći broj stranica u JIČ-u uvek biti posvećen kritici i prikazima dela i rasprava iz istorije“.⁴ Uz prisutne teškoće u radu, tijekom socijalizma funkcionirala je međusobna suradnja jugoslavenskih historičara, „(...) neovisno o, primjerice, više ili manje, stalnim polemikama hrvatskih i srpskih povjesničara“.⁵ Međutim, kako je vrijeme odmicalo, u saveznom udruženju historičara ogledali su se sve više politički i nacionalni prijepori u Jugoslaviji, tako da je 1987. godine održan posljednji kongres jugoslavenskih historičara u Prištini, nakon Sarajeva (1965), Ohrida (1969.), Budve (1973), Novog Sada (1977.) i Arandjelovca (1983).⁶ Prema republičkom ključu, od Beograda (1954.) do Prištine (1987.), održano je devet kongresa te simbolično zaokruženo postojanje zajedničke države, čak i nekoliko godina ranije od konačnog raspada Jugoslavije.

Nakon povratka bosanskohercegovačkih predstavnika (delegata) iz Prištine, svoju zabrinutost zbog nelagodne atmosfere i diskusija na kongresu, nastojali su ublažiti pojačanim radom Društva historičara BiH (DIBiH), povezivanjem i snažnijom aktivnošću postojećih regionalnih društava historičara iz šesnaest bosanskohercegovačkih gradova (Sarajevo, Banja Luka, Bihać, Prijedor, Jajce, Doboj, Ključ, Čapljina, Goražde, Mostar, Tuzla, Zenica, Travnik, Konjic, Lištica i Trebinje). Međutim, u tome nisu uspjeli. Posljednjoj, XXVIII redovnoj godišnjoj skupštini DIBiH, održanoj 1. i 2. oktobra 1988. godine u Travniku,

⁴ „Uvodna reč“. *JIČ*, 1/1962. 3.

⁵ Janković, B. 2019. 30.

⁶ Janković, B. 2019. 29.

nisu prisustvovali predstavnici društava istoričara iz Konjica, Lištice i Trebinja, u čemu su organizatori vidjeli opstrukciju zajedničkog rada. Mada svjesni negativnih posljedica koje uzburkani događaji mogu donijeti na jugoslavensku političku scenu, organizatori XXVIII skupštine DIBiH su slijedili stare forme rada, nije se sa govornice progovorilo o iskustvima iz Prištine, osim tiho u kuloarima. Na skupštini su prvo pozdravljeni predstavnici društveno-političkih organizacija, Skupštine opštine Travnik, Pucareva i Viteza, delegati iz Instituta za istoriju u Sarajevu, Filozofskog fakulteta u Sarajevu, Zemaljskog muzeja, Muzeja revolucije, Arhiva BiH, Pravnog fakulteta, Fakulteta političkih nauka i Republičkog odbora SUBNOR-a BiH. S posebnom pažnjom su bila pripremljena predavanja: *Travnik kroz istoriju* (Martin Udovčić), *70-godišnjica stvaranja jugoslovenske države* (Rade Petrović), *Novija istraživanja o Vasi Pelagiću* (Ibrahim Tepić) i *Inovativni nastavni planovi i programi za srednje usmjereno obrazovanje* (Miralem Arslanagić).⁷ U radnom dijelu skupštine podnesena su izvješća o radu Predsjedništva DIBiH, Redakcije *Godišnjaka DIBiH*, Sekcije za nauku, Odbora za nastavu i Komisije za popularizaciju istorijske nauke. „U tom periodu (između dvije skupštine, op.a.) Društvo je nastojalo da kontinuirano prati tekuću problematiku i da održava neophodan kontinuitet aktivnosti s regionalnim društvima istoričara u BiH. Međutim, kao i u dosadašnjoj praksi pokazalo se da od ukupno 16 društava istoričara u Bosni i Hercegovini, (...), redovniju aktivnost održavaju samo ona društva čiji su predstavnici u Predsjedništvu DIBiH, dok su brojni pokušaji Predsjedništva da uspostavi sličnu komunikaciju s ostalim društvima ostali besuspješni. (...) Za forme rada karakteristične za položaj Društva istoričara BiH u odnosu na Savez društava istoričara Jugoslavije mogao bi se izreći identičan zaključak. Naime, aktivnosti u ovom pravcu, odvijali su se kao i dosad uglavnom odlaskom predstavnika Društva istoričara BiH na sjednice Predsjedništva Saveza društava istoričara, po pozivu u Beograd. (...) Što se pak međunarodne saradnje tiče, aktivnost je bila bitno limitirana faktorima materijalne prirode, kako u bosanskohercegovačkom, tako i u saveznom društvu istoričara. U ovom dvogodišnjem periodu od međunarodne saradnje vrijedno je zabilježiti 21. redovno zasjedanje Jugoslovensko-čehoslovačke komisije za istoriju (12-14. oktobar 1987) u Pragu, kojem su prisustvovala četiri historičara iz BiH. (...) Profesor Petrović obavijestio je skupštinu da će 1989. godine biti 40-godišnjica pojave prvog broja ovog značajnog časopisa te da se moraju naći

⁷ Katz, V. 1990. 220.

neki načini da se njegovo izlaženje omogući. Postavljeno je i pitanje daljnje saradnje s IRO *Veselin Masleša* iz Sarajeva, zbog izuzetnog povećanja troškova štampe, zatim visokih kamata na zalihe i slično. Kako je finansijska pomoć SIZ-a nauke BiH nedovoljna za pokrivanje časopisa, potrebno je zatražiti i dodatna sredstva koja bi barem donekle pratila povećanja troškova. (...) Imajući u vidu veliki društveni značaj kvaliteta nastave istorije u ukupnom sistemu obrazovanja, kao i nagomilane probleme u školstvu uopće, Odbor za nastavu je pažnju usredsredio na sljedeća pitanja: inoviranje programa istorije u osnovnim i srednjim školama; stručno usavršavanje nastavnika istorije; unapređenje nastave istorije u osnovnim i srednjim školama i na organizovanje i sprovođenje takmičenja učenika osnovnih i srednjih škola radi njegovanja i razvijanja tradicije NOR-a i socijalističke revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije. (...) Komisija za popularizaciju istorijske nauke uopće ni ne postoji, jer nije utvrđen ni njen sastav na posljednjoj skupštini u Tuzli, a ni kasnije na sjednicama Predsjedništva, mada na njenu aktivnost nismo ni navikli u prethodnim godinama. Međutim, najlošija situacija je u radu Sekcije za nauku DIBiH koju je nekada karakterizirala intenzivna aktivnost u rješavanju problema svojstvenih razvoju savremene istorijske nauke. U ovom periodu, Sekcija za nauku imala je samo jednu sjednicu 14. decembra 1987. godine na kojoj je raspravljano o problematici izdavanja *Godišnjaka* Društva istoričara BiH. Međutim, ovo je bila i posljednja sjednica, a rad je u potpunosti zamro i u tom smislu biće neophodno učiniti ozbiljniji napor kako bi se aktivnost podstakla i oživjela. (...) Što se tiče finansijskog poslovanja, Društvo je poslovalo pozitivno, čak i veoma uspješno sa sredstvima koja su bila izuzetno skromna, a uz ogroman doprinos svojih članova koji su sve poslove obavljali volonterski, odnosno plaćalo se samo neophodno kao npr. štampa, PTT troškovi i slično⁸. Posljednje druženje bosanskohercegovačkih historičara završilo je obilaskom starog dijela grada Travnika, posjetom Franjevačkom samostanu u Gučoj Gori, Babanovcu na Vlašiću i čvrstim obećanjem da će se vidjeti na sljedećoj skupštini u Stocu. Međutim, susret u Stocu nije ostvaren. Posljednju godinu djelovanja Društva istoričara BiH obilježilo je izdavanje *Godišnjaka* Društva istoričara Bosne i Hercegovine 1990. godine (god. XL-XLI/1989-1990), uz izuzetne napore prof. dr. Tomislava Kraljačića, glavnog i odgovornog urednika, čime je Društvo istoričara Bosne i Hercegovine otišlo u povijest, dijeleći sve uspjehe i neuspjehe jugoslavenskog socijalizma.

⁸ Katz, V. 1990. 223.

Raspad socijalističke Jugoslavije, postjugoslavenski ratovi 1990-ih, a na poseban način brutalna agresija na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995), iz temelja su promijenili živote ljudi, njihovo poimanje života i smrti, svjetonazore, iskustvo genocida i najstrašnijih zločina, a urušavanje državno-političkog i ekonomskog sustava se reflektiralo na ogromno siromaštvo, na jednoj, i na ratno profiterstvo određenih interesnih skupina, na drugoj strani, dok su desetine tisuća ljudi napustile i još uvijek napuštaju Bosnu i Hercegovinu.

Razdoblje u Bosni i Hercegovini nakon 1995. godine najčešće se naziva postdejtonsko, prema mirovnom sporazumu u Deytonu, jer ocrtava uspostavljeni državno-politički okvir. Takvo državno-političko ustrojstvo države prate i strukovna društva historičara: na one u Republici Srpskoj, Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu, među kojima nema institucionalne povezanosti. Za osnivanje zajedničkog društva historičara na razini Bosne i Hercegovine nije iskazan interes. U Republici Srpskoj osnovano je entitetsko Udruženje istoričara Republike Srpske "Milorad Ekmečić" (UIRS), 2015. godine.⁹ Kada je riječ o Federaciji BiH, organiziranje historičara prati kantonalno uređenje Federacije BiH. Neposredno nakon rata iz različitih potreba bila su organizirana brojna društva nastavnika historije u pojedinim gradovima i kantonima Federacije BiH, koja su samo povremeno aktivna s obzirom na nedostatak finansijskih sredstava. Uz postojeća društva nastavnika historije, nakon 2000. godine počela su se osnivati gradska i kantonalna društva historičara, kao npr.: Društvo historičara udruženje građana Tuzla, osnovano 2002. godine s izdavanjem časopisa *Saznanja*¹⁰; Društvo historičara Tuzlanskog kantona, osnovano krajem 2013., koje u suradnji s Odsjekom za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli izdaje časopis *Historijska misao*, od 2015.;¹¹ Udruženje historičara Unsko-sanskog kantona – *Veritas historiae*, od 2019. godine,¹² i neka druga, od kojih se očekuje da uspostave međusobnu suradnju.

⁹ UIRS. [https://sr.wikipedia.org/sr-el/Udruzenje_istoricara_Republike_Srpske_\"Milorad_Ekmečić\"](https://sr.wikipedia.org/sr-el/Udruzenje_istoricara_Republike_Srpske_\) (pristup: 20.1.2020.)

¹⁰ Društvo historičara udruženje građana Tuzla. <https://akta.ba./Firma/drustvo-historicara-udruzenje-gradana-tuzla> (pristup: 21.1.2020.)

¹¹ Imamović, M. 2015. 307.

¹² Udruženje historičara – *Veritas historiae*, www.rtvusk.ba/vijesti/od-ideje-do-realizacije (pristup: 29.1.2020.)

Godine 2013. osnovano je Udruženje za modernu historiju (UMHIS), koje nije imalo za cilj okupiti historičare prema starom modelu masovnog organiziranja članstva i ograničavanja rada na grad, kanton, entitet, državu, već se opredijelilo za platformu na kojoj bi se vodili otvoreni razgovori između historičara, iz Bosne i Hercegovine, postjugoslavenskih država, Evrope, SAD i Rusije, koji se bave historijom Jugoistočne Evrope. Osim povjesničarima, Udruženje je svoju djelatnost otvorilo i pravnicima, povjesničarima umjetnosti, muzeolozima, arhitektima, restauratorima, politolozima, filmskim umjetnicima, izdavačima i drugima.

Udruženje za modernu historiju Sarajevo (UMHIS)

Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS, osnovano je 16.4.2013. godine u Sarajevu s ciljem promoviranja povijesne znanosti, između ostalog, poticanja mlađih istraživača u otvaranju novih tema i primjeni novijih metodoloških pristupa u bosanskohercegovačkoj historiografiji, zatim suradnje na unapređenju nastave historije u školama, suradnje sa srodnim udruženjima i institucijama, organiziranja međunarodnih naučnih i stručnih skupova i objavljivanja rezultata naučno-istraživačkog rada.¹³ Do kraja 2019. godine organizirani su naučni skupovi, okrugli stolovi, tematski paneli, predavanja, promocije knjiga, predstavljanje izdavača, rasprave o različitim projektima, izložbe, doktorske i master radionice, suradnja sa brojnim institucijama, upriličena zajednička druženja i uspostavljena prijateljstva.

Na poseban način Udruženje je u javnosti prepoznatljivo po organizaciji manifestacije History-Fest Sarajevo i izdavačkoj djelatnosti. U ovom kratkom predstavljanju šestogodišnjeg djelovanja Udruženja, osvrt je reduciran na ova dva vida aktivnosti.

History Fest Sarajevo

Prvi History Fest Sarajevo (2.-4. 6. 2017.)¹⁴ održan je u suorganizaciji sa Historijskim muzejem Bosne i Hercegovine i izdavačkom kućom University Press iz Sarajeva, pod sloganom *Otvorimo povijest*, čime je bila uspostavljena

¹³ UMHIS.www.umhis.simplesite.com (pristup: 31.1.2020.)

¹⁴ Vidjeti: Program History Festa Sarajevo 2017.

komunikacija profesionalnih historičara, muzeologa i izdavača historiografske literature sa širom publikom. Ostvarena je i primarna zadaća „festivala historije“: bosanskohercegovački historičari, kao domaćini susreta, su sa kolegama iz Slovenije, Hrvatske, Srbije, Crne Gore, Makedonije, Njemačke, Francuske i Velike Britanije, na panelima, radionicama, promocijama knjiga i predstavljanju projekata razmijenili iskustva i dogovorili mogućnosti daljnje suradnje. Mjesto održavanja History Festa – Historijski muzej Bosne i Hercegovine, bila je odgovarajuća lokacija za razmišljanje o modernoj historiji, koji je svojom otvorenošću postao platforma dijaloga, kritičkog promišljanja povijesti, suočavanja s prošlošću i susreta različitih formi iskazivanja u procesu oslobađanja od mitova i imaginarnih granica među ljudima. Ukupnom ambijentu održavanja History Festa doprinijelo je lijepo ljetnje vrijeme i izlazak iz zgrade na otvoreni prostor između dva muzeja, gdje su se održavale promocije knjiga. Na platou Historijskog muzeja bili su postavljeni lijepo uređeni prodajni štandovi sajma *History Book*, s bogatom ponudom literature iz historiografije, ali i popularne beletristike, što je privlačilo i posjetitelje koji su prolazili ulicom pored Muzeja.

Upriličena manifestacija može se podijeliti u nekoliko različitih blokova: „historija u muzejima“, okrugli stolovi, predstavljanje projekata, paneli, promocije knjiga, sastanci timova iz tekućih projekata i prikazivanje filma, što je privuklo brojnu publiku, koja je sa zanimanjem pratila sve događaje.

Nakon otvaranja History Festa, što su učinili prof. dr. Husnija Kamberović, predsjednik Udruženja i magistrica Elma Hašimbegović, direktorica Historijskog muzeja Bosne i Hercegovine, uslijedili su pripremljeni događaji, koji su upotpunili dva i pol dana prezentiranja raznovrsnih sadržaja. Tri termina bila su posvećena „historiji u muzejima vs. muzeji u historiji“. Prvo su bili predstavljeni rezultati radionica na temu *(Ne)primjereni spomenici: memorijalne zbirke Bosne i Hercegovine u tranziciji*, projekta kojeg su podržali Balkan Arts and Culture Fund – BAC, financiran od strane Vlade švicarske agencije za razvoj i suradnju – SDC i Evropske fondacije za kulturu – ECF. Istraživački tim brojao je 19 studenata iz oblasti historije, historije umjetnosti, arhitekture i restauracije, raspoređenih u pet timova. Oni su u okviru dugoročne suradnje različitih organizacija s područja Evropske unije i zapadnog Balkana, istraživali stanje antifašističkog naslijeđa i spomeničke baštine iz Drugog svjetskog rata. Rezultate istraživanja memorijalnih zbirki u Drvaru, Foči, Jablanici, Mostaru, Bihaću i Jajcu, predstavili su Jelica Jovanović,

Elma Hodžić, Tijana Križanović, Ajla Alijagić, Emina Isić, Saima Lojić i Helena Petrušević te zainteresirali publiku i potaknuli ih na razmišljanje o vrijednostima, promjenama i stanju spomeničke kulture u Bosni i Hercegovini. Osim konstatiranja postojećeg stanja memorijalnih zbirki u muzejima, a u okviru istog projekta, Vjeran Pavlović, Amra Čusto, Đorđe Krajišnik, Tamara Buble i Jelica Jovanović raspravljali su na posebnom panelu o tome kako je moguće popularizirati i reaktivirati spomeničko naslijeđe iz Drugog svjetskog rata i vremena socijalizma. Ulozi muzeja u kulturnom razvoju društva i o unapređenju djelatnosti bio je posvećen treći panel pod nazivom *Evropske prakse u muzeologiji*, na kojem su predstavnici Mreže evropskih muzejskih organizacija (NEMO) i Balkanskih mreža muzeja razgovarali o unapređenju muzeologije i mogućnostima partnerskih odnosa u daljnjim istraživanjima.

Blisko povezano s tematikom spomeničke kulture i muzejskih zbirki iz Drugog svjetskog rata, na središnjem panelu je razmatrana tema: *Drugi svjetski rat – novi izazovi pred historiografijama u regionu*. Amir Duranović, Xavier Bougarel, Nikica Barić i Adnan Jahić razgovarali su o novijim istraživanjima povijesti Drugog svjetskog rata, koliko je to napredak znanstvenih istraživačkih rezultata, a koliko rezultat revizionističkih pogleda nametnutih od strane vodećih političkih stranaka u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj, a na poseban način o mogućnostima suradnje na nekim zajedničkim projektima. *Historiografija u Bosni i Hercegovini i regionalni kontekst* bila je tema okruglog stola na kojem je sudjelovalo deset historičara (Hannes Grandits, Radina Vučetić, Dejan Đokić, Branimir Janković, Darko Stojanov, Husnija Kamberović, Borut Klabjan, Šerbo Rastoder, Izet Šabotić i Vera Katz), na kojem su se razmijenila mišljenja o stanju i o metodološkim pitanjima historiografije u svim postjugoslavenskim državama. Istaknute sličnosti i razlike u tim historiografijama, kao i mogućnosti suradnje u suvremenim društveno-političkim odnosima, potaknulo je aktivno sudjelovanje publike brojnim pitanjima, komentarima i prijedlozima.

Da je bila već aktivna suradnja među historičarima iz postjugoslavenskih država pokazala je prezentacija projekta YU-historija. Latinka Perović, Sonja Biserko, Drago Roksandić i Husnija Kamberović iznijeli su detalje o ovom projektu koji je okupio historičare iz svih postjugoslavenskih država s ciljem ostvarivanja važnog regionalnog istraživanja vrlo osjetljivih, osporavanih i kontroverznih tema da bi čitateljima ponudili mogućnost multiperspektivne historije Jugoslavije, zasnovane na čvrsto argumentiranim povijesnim izvorima

i objektivnim interpretacijama. Prezentacija još jednog projekta izazvala je veliko zanimanje prisutnih. Boro Bronza, Vladan Vukliš, Boško Branković i Borivoje Milošević predstavili su projekat *Istorija jugoslovenske ideje 1500-1918.*, kao komparativno istraživanje svih aspekata razvoja južnoslavenskog nacionalnog ideologema u odnosu na evropske ekvivalente u razdoblju od 16. do 19. stoljeća.

Značajna pažnja bila je poklonjena i promocijama knjiga. Središnje mjesto zauzimala je promocija knjige Rasima Hurema, *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu: 1941-1945.* (Zagreb, 2016.) upriličena u Bošnjačkom institutu. Promotori (Dino Mujanović, Husnija Kamberović i Izet Šabotić) su iskazali pohvale autoru na metodološkom pristupu, preglednosti i faktografskoj potkrijepljenosti sadržaja te prezentaciji naučno utemeljene slike događaja u Bosni i Hercegovini tijekom Drugog svjetskog rata, a izdavači (Dragan Marković, Ilija Ranić i Sead Berberović) su zahvalili vlasnicima autorskih prava što su im povjerili tako vrijedno djelo. Još jedna knjiga – zbornik radova pod naslovom *Izgubljena revolucija: AFŽ između mita i zaborava* (urednice: Andreja Dugandžić i Tijana Okić, Sarajevo, 2016.), prema ocjenama Amile Kasumović i Ajle Demiragić, izrečenim na promociji, zbirka je vrijednih članaka koji na različite načine govore o Antifašističkom frontu žena, njegovoj ulozi u povijesti socijalističke Jugoslavije i naslijeđu koje je neopravdano prešućeno. Osim ove dvije knjige, koje su imale zasebne promocije, osam izdavača je predstavilo svoja izdanja: Udruženje za modernu historiju Sarajevo, Filozofski fakultet iz Banja Luke, *Srednja Europa* iz Zagreba, *Hesperiaedu* iz Beograda, *Almanah* iz Podgorice, *University Press* iz Sarajeva i Društvo historičara Tuzlanskog kantona iz Tuzle. U predstavljanju brojnih knjiga, časopisa i zbornika radova sudjelovao je dvadeset i jedan promotor, a pokazano je zanimanje prisutnih za izdanja kako iz Bosne i Hercegovine, tako i iz susjednih država.

Program Festa bio je popunjen prikazivanjem dokumentarnog filma *Preduzeće "Mermer"* i razgovorom o Golom otoku s redateljicom i scenaristicom filma, Zoricom Marinković, gošćom iz Beograda. U večernjem ambijentu dvorane u Historijskog muzeju Bosne i Hercegovine film je inspirirao prisutne na razgovor o ovoj dugo prešućivanoj temi tijekom komunizma.

Zajedničko obilaženje stalnih izložbenih postavki i depoa Historijskog muzeja Bosne i Hercegovine bio je i posljednji događaj prvog izdanja History Festa u Sarajevu. Tijekom njegovog održavanja, domaćini i gosti "festivala povijesti"

proveli su nekoliko ugodnih dana u prijateljskim razgovorima i planiranju buduće suradnje.

Drugi History Fest Sarajevo (31.5.-3.6.2018.)¹⁵ pod sloganom *Približimo povijest*, Udruženje je održalo sa sljedećim suorganizatorima: Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića, Sarajevo; Forum ZFD u Bosni i Hercegovini; Lehrstuhl für Südosteuropäische Geschichte Universität Humboldt zu Berlin i University Press Sarajevo. Manifestaciju su financijski podržali: Open Society Fund Bosnia&Herzegovina – Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, Sarajevo; ZEIT – Stiftung Ebelin und Gerd Bucerius, Hamburg i DAAD – Deutscher Akademischer Austausch Dienst. Medijski pokrovitelji bili su: *Oslobođenje*, *Dani* i Radio-televizija Bosne i Hercegovine.

Ovaj History Fest bio je posvećen mnogim “okruglim obljetnicama”: 140 godina od potpisivanja Berlinskog ugovora (1878.), 100 godina od kraja Prvog svjetskog rata i stvaranja prve jugoslavenske države (1918.), 70 godina od raskida Jugoslavije sa Sovjetskim Savezom (1948.) i 50 godina od studentske pobune (1968.). Godina 2018. bila je u znaku brojnih konferencija, okruglih stolova, radionica i uopće naučnih i stručnih skupova posvećenih godišnjicama spomenutih događaja, tako da se i History Fest pridružio osvjetljavanju tih događaja. U predvečerje posljednjeg majskog dana u društvu sa Damirom Imamovićem i njegovim briljantnim izvođenjem sevdalinka, svečano je bio otvoren History Fest u botaničkoj bašti Zemaljskog muzeja u Sarajevu. Osim u Zemaljskom muzeju, različiti događaji su se održavali i u Bošnjačkom institutu, Međunarodnom centru za djecu i omladinu Novo Sarajevo i kinu *Meeting Point*.

Nakon otvaranja Festa uslijedio je radni dio – okrugli stol pod naslovom *Berlinski kongres u historiji Evrope*, na kojem je dvanaest historičara iz sedam zemalja (Njemačke, SAD, Hrvatske, Bugarske, Turske, Rusije i Bosne i Hercegovine) osvijetlilo događaje i odluke Berlinskog kongresa te koliko su politički odnosi uspostavljeni 1878. bili važni za jačanje nacionalnih država na Balkanu i utjecali na povijesni razvoj tijekom 20. stoljeća. Brojna publika bila je zadovoljna izlaganjima i razgovorom među učesnicima okruglog stola jer su to vrsni poznavatelji tog povijesnog razdoblja: Hannes Grandits, Robert J. Donia, Ulf Brunnbauer, Lidia Pahkomova, Emily Grable,

¹⁵ Vidjeti: Program History Festa Sarajevo 2018.

Diana Reynolds Cordileone, Aydin Babuna, Stjepan Matković, Marijana Stamova, Edin Radušić, Boro Bronza i Husnija Kamberović. Sljedećeg dana održan je drugi okrugli stol *Stotinu godina od stvaranja Jugoslavije – šta je nama (bila) Jugoslavija?* na kojem su devet historičara iz osam država (Marie Janine Calic, Xavier Bougarel, Radina Vučetić, Borut Klabjan, Petar Todorov, Magdalena Najbar Agičić, Šerbo Rastoder, Božo Repe i Husnija Kamberović) raspravljali o značaju stvaranja prve Jugoslavije, o obrađenosti ove teme u pojedinim historiografijama i (ne)postojanju daljnjeg istraživačkog interesa o vremenu kraja Prvog svjetskog rata i stvaranja samostalnih nacionalnih država. Sedamdesetoj obljetnici razlaza Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, Tita sa Staljinom ili obrnuto, bio je upriličen razgovor sa Raifom Dizdarevićem pod naslovom *Sudbonosni podvig Jugoslavije: podsjećanje na "istorijsko ne" staljinizmu*, u kojem su pored autora, sudjelovali Emir Habul, Maja Gasal Vražalica i Husnija Kamberović. Prepuna dvorana Međunarodnog centra za djecu i omladinu Novo Sarajevo zainteresirano je pratila razgovor sa Dizdarevićem o sudbonosnim odlukama iz 1948., a na poseban način očekivala mišljenja sugovornika o reflektiranju takvih odluka na pojedine skupine jugoslavenskog stanovništva, tzv. informbirovce, što je tijekom socijalizma bila još jedna od brojnih tabu-tema. *Vruće ljeto 1968. – kulturna opozicija socijalizmu i studentski pokret* bila je tema za razgovor koji su vodili Jacqueline Niesser, Aida Ramić i Edin Omerčić, postavljajući ove događaje u kontekst širih svjetskih procesa šezdesetih godina 20. stoljeća. Ovaj panel bio je posebno zanimljiv zbog prikazivanja dokumentarnog filma iz filmskog arhiva Radio-televizije Bosne i Hercegovine o događajima u Sarajevu, ljeta '68. „Okrugle obljetnice“ bile su tema i panela: *DAAD mreža: Jubilarne godine 1918. i 1968. i predstavljanje 'readera' Nove tendencije u historiografiji socijalističke Jugoslavije*, a ostvarene rezultate ovog projekta pod naslovom *Das Jubiläumsjahr 2018 in der historischen und gesellschaftlichen Debatte*, prezentirali su Hannes Grandits, Vladimir Ivanović i Branimir Janković, ispred istraživačkog tima u kojem sudjeluju povjesničari iz Sarajeva, Beograda, Pule, Kopra i Skoplja. U vezi s debatama o jubilarnim godinama, što je bila glavna tema History Festa za 2018., upriličeno je predavanje Dubravke Stojanović o *Reviziji historije u postjugoslovenskim zemljama*. Profesorica Stojanović je u prepunoj dvorani Bošnjačkog instituta svojim nadahnutim izlaganjem animirala slušatelje koji su poslije predavanja postavljali pitanja, komentirali i iznosili svoja viđenja nekih revizionističkih primjera.

U sastavu History Festa 2018. održana je doktorska radionica pod naslovom *Jugoslavija kao naučni problem na doktorskim studijima*, u kojoj su sudjelovali doktoranti sa raznih univerziteta: Berlin, München, Gratz, Regensburg, Ljubljana, Zagreb, Beograd, Sarajevo i Nikšić. Osamnaest doktoranata prezentiralo je svoje zanimljive istraživačke teme na pet panela, na kojima su razmijenili mišljenja, sugestije i prijedloge, kako međusobno, tako i sa ekspertima za jugoslavensku povijest: Marie Janine Calic, Emily Grable, Igor Duda, Šerbo Rastoder i Ioannis Armakolas. Izlaganja na ovim panelima bila su vrlo korisna i onima koji se nešto duže bave istraživačkim radom.

Slijedeći konceptijski model History Festa, ni na drugom izdanju nisu izostale promocije najnovijih knjiga, razgovori o spomenicima i prikazivanje filma tematski povezanog sa historijom.

Brojna publika je pokazala interes za promociju knjige Adnana Jahića, *Muslimansko žensko pitanje u Bosni i Hercegovini. Žena u intelektualnom i društvenom životu Bošnjaka od aneksije do Zakona o zabrani nošenja zara i feredže, 1908-1950.* (Zagreb, 2017). Na izrazite pohvale knjizi koje su izrekli promotori Amila Kasumović i Husnija Kamberović, te ispred izdavača, Sead Berberović, autor je zahvalio mnogima koji su doprinijeli kvaliteti knjige. Tako se i na drugom Festu govorilo o pitanju položaja žene u društvu te ponuđena čitateljima još jedna vrijedna knjiga na ovu temu. Također, promovirane su knjige Ulfa Brunnbauera, *Globalizing Southeastern Europe. Emigrants, America, and the State since the Late Nineteenth Century* i Šerbe Rastodera *Komunisti i muhadžiri (1958-1971). Slučaj opštine Rožaje*. U povodu dvadeset godina djelovanja University Pressa – izdanja Magistrat, s posebnim zadovoljstvom je direktor ove izdavačke kuće, Dragan Marković, predstavio svoju novu ediciju *Međunarodna biblioteka*, pod uredništvom velikog prijatelja Bosne i Hercegovine, Roberta J. Donie, a ovom prilikom predstavili su i prvu knjigu u ovoj biblioteci Xaviera Bougarela *Bosna – anatomija rata*, kao drugo, izmijenjeno i prošireno izdanje. Sa najnovijim izdanjima iz *Biblioteke XX vek* iz Beograda i *Srednje Europe* iz Zagreba upoznali su Ivan Čolović i Damir Agićić. Predstavnici Zajednice izdavača/nakladnika u Bosni i Hercegovini, koju čine sljedeće izdavačke kuće: *Connectum* Sarajevo, *Synopsis* Sarajevo-Zagreb, *Vrijeme* Zenica, *Dobra knjiga* Sarajevo i *Buybook* Sarajevo, prezentirali su svoje izdavačke rezultate i upoznali prisutne s vrlo nepovoljnim okolnostima pod kojima radi izdavaštvo u Bosni i Hercegovini. Na kraju, svoja izdanja je prezentiralo Udruženje za modernu historiju Sarajevo.

Postavljena izložba *MONUMENTI – promjenljivo lice sjećanja* u Međunarodnom centru za djecu i omladinu Novo Sarajevo bila je podloga za panel diskusiju o temi *Upotreba spomenika u reviziji historije u postjugoslavenskim državama*. Vlatka Filipčić Maligec, Amra Čusto, Boro Bronza i Edin Omerčić plijenili su pažnju publike zanimljivom diskusijom o problematici koja je novijeg datuma u fokusu istraživačkog interesa u Bosni i Hercegovini.

Široko distribuirani program History Festa i najave u dnevnom listu *Oslobođenje* privukli su publiku u kino *Meeting Point*, gdje je prikazan dokumentarni film *Duh vremena* u režiji Lordana Zafranovića, prema scenariju Nataše Mišković, u proizvodnji *SIBA Productions*. Razgovor o filmu i mnogim drugim pitanjima koje je projekcija inicirala moderirao je Amir Duranović. Svakako, glavnina pitanja i komentara bila je upućena doajenu jugoslavenskog i hrvatskog filma, Lordanu Zafranoviću.

Četvorodnevno druženje u radnom i slobodnom dijelu Festa, završilo je obilaskom Zemaljskog muzeja, reprezentativne institucije i izvan prostora Bosne i Hercegovine. Drugi po redu History Fest bio je medijski dobro popraćen, nisu izostale pohvale i pozitivni komentari. Tijekom Festa u neformalnim razgovorima već se bila nametnula tema za 2019. godinu, svakako, to je bio značaj 1989. u historijskim procesima na kraju 20. stoljeća.

Treći History Fest (28.5.-2.6. 2019.)¹⁶ pod sloganom *Učimo iz povijesti!* održan je u suorganizaciji sa sljedećim institucijama: Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića, Sarajevo ; Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke/znanosti, Mostar; Forum ZFD, Beograd –Sarajevo; Lehrstuhl für Südosteuropäische Geschichte Universität Humboldt zu Berlin i University Press, Sarajevo. Manifestaciju su finansijski podržali: DAAD – Deutscher Akademischer Austausch Dienst; Heinrich Böll Stiftung– Sarajevo: Bosna i Hercegovina / Albanija / Sjeverna Makedonija; ZEIT-Stiftung Ebelin und Gert Bucerius; Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo i Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina. *Oslobođenje* i *Dani* su bili medijski pokrovitelji. Za razliku od prethodnih, History Fest 2019. održao se u nekoliko bosanskohercegovačkih gradova: Sarajevo, Banja Luka, Konjic i Mostar.

Širom Evrope su tijekom 2019. održavane brojne manifestacije različitog karaktera i sadržaja kojima je obilježeno trideset godina od pada Berlinskog

¹⁶ Vidjeti: Program History Festa Sarajevo 2019.

zida, kao simbola urušavanja komunizma u istočnoevropskim zemljama. Tako se 1989. godina nametnula i History Festu. U šire postavljenom kontekstu bilo je potrebno otvoriti diskusiju o procesima koji su se 1989. odvijali i na prostorima Jugoslavije. „Festival historije“ otvoren je u Bošnjačkom institutu u Sarajevu scensko-muzičkim djelom koje je svojom dinamičnom izvedbom aludiralo na burne događaje koji će biti predmetom razgovora na okruglim stolovima, panelima, promocijama i tematskim izložbama. Pod dojmom snažnog muzičkog doživljaja, radni dio je otvoren okruglim stolom *Zašto smo izgubili vlast?* na kojem su Raif Dizdarević (Sarajevo), Ljubinka Trgovčević (Beograd) i Tvrtko Jakovina (Zagreb) u dvosatnom razgovoru, ali i u komunikaciji s publikom objasnili političke prilike u Jugoslaviji te okolnosti u kojima jugoslavenski komunisti nisu javno pokazivali veću zabrinutost za nadolazeće promjene. Iz razgovora se moglo zaključiti da tadašnje najviše jugoslavensko rukovodstvo nije sebe smatralo dijelom procesa koji su se dešavali u istočnom bloku, što se vrlo brzo pokazalo pogrešnim mišljenjem. Drugom okruglom stolu *Slom socijalizma u Evropi 1989 godine: globalni kontekst* (Sarajevo, 29.5.), zanimljivost su dali historičari iz različitih postkomunističkih zemalja. Uz vrsnog poznavatelja problematike u globalnom kontekstu, Xaviera Bougarela (Pariz), Amir Duranović (Sarajevo) je veoma uspješno moderirao izlaganja učesnika iz Bratislave (Juraj Marušiač), Moskve (Sergej Romanjenko), Pečuha (Dénes Sokcsevits), Sofije (Alexandre Kostov), Zagreba (Magdalene Najbar Agičić) i Ljubljane (Borut Klabjan). Na ovom okruglom stolu publika je mogla saznati nešto više o procesima u tim zemljama i koliko je pad komunizma utjecao na demokratizaciju njihovih društava. Na trećem okruglom stolu *Historiografija – predvodnica i/ili sljedbenica: Politička zbivanja u Jugoslaviji 1989. i historijski revizionizam* (Banja Luka, 31.5.), osvijetljeno je stanje historiografije u postjugoslavenskim državama i ukazano na primjere historijskog revizionizma. Poglede iz postjugoslavenskih historiografija izložili su: Branimir Janković (Zagreb), Adnan Prekić (Podgorica), Božo Repe (Ljubljana), Dubravka Stojanović (Beograd), Petar Todorov (Skopje) i Husnija Kamberović (Sarajevo), uz Milivoja Bešlina (Novi Sad), koji je moderirao razgovor, tako da je prisutna, mada malobrojna, publika mogla steći uvid koliko su slični problemi u historiografijama nekada jedinstvenog državnog prostora. Posebno zanimanje izazvao je okrugli stol *Sastanak u bunkeru: 30 godina poslije – Politička dešavanja u Jugoslaviji 1989. i državni vrh* (Konjic, 1.6.), na kojem su sudjelovali Stipe Mesić, Milan Kučan, Raif Dizdarević i Dejan Jović, kao moderator razgovora. Uzbudljivost ovom događaju dao

je ambijent Objekta D-0 ARK (Titove atomske ratne komande, izgrađene za prijem i zaštitu 350 ljudi i za omogućavanje i uspješno rukovođenje i komandu oružanim snagama u slučaju atomskog rata), a koji je prije desetak godina postao izložbeni prostor svjetske suvremene umjetnosti *Time Machine Bijenale Atomski Bunker D-0 Konjic, Bosna i Hercegovina*. Mada je središnja dvorana za sastanke klaustrofobična, bila je ograničenog kapaciteta da primi sve zainteresirane, tako da su mnogi stajali preko dva sata da bi prisustvovali razgovoru između ljudi koji su krajem 80-ih godina bili na najvišim političkim pozicijama. Programom najavljeni Vasil Tupurkovski i Bogić Bogićević nisu bili u mogućnosti doći. Na vrlo izravna i ponekad provokativna pitanja moderatora Dejana Jovića, učesnici okruglog stola odgovorali su otvoreno, ali neki i diplomatskim rječnikom, mada su prošla već tri desetljeća od tih događaja. Cijeli događaj snimila je produkcija Hayat (video dostupan na YouTube kanalu: Hayat Media BiH). Na ovom History Festu nije bio prikazan nijedan dokumentarni film, kao prethodne dvije godine, zato se organizator potrudio da snimi jedan od možda najzanimljivijih događaja s ovog Festa, kao svjedočanstvo o jednom važnom razgovoru. Prije održavanja okruglog stola, Sunita Dautbegović Bošnjaković i Edin Omerčić otvorili su izložbu *MONuMENTI – Promjenljivo lice sjećanja*, koja se vrlo lijepo uklopila u bijenale suvremene umjetnosti, kojem je na raspolaganju skoro cijeli prostor Bunkera D-0. Nakon Konjica, festivalski karavan *Učimo iz povijesti!* zaustavio se u Mostaru (1.6.) u večernjim satima u Centru za kulturu Mostar sa dva događaja. Prvi je bio otvaranje izložbe *Granice, zidovi i mostovi na Balkanu* kao platforme za panel diskusiju o predrasudama i stereotipima na koje nisu imuni ni balkanski narodi. Možda je upravo Mostar bio prikladan grad za diskusiju o vidljivim i nevidljivim granicama i zidovima, ali i mostovima među njegovim građanima kao model za razumijevanje ove teme, uopće. Što su to predrasude, stereotipi, mitovi i slično, kako se manifestiraju i kako ih prepoznati i prevazići objasnili su učesnici panel diskusije: Kornelija Ajlec (Ljubljana), Robert J. Donia (Ann Arbor), Hannes Grandits (Berlin), Drago Roksandić (Zagreb), Sanja Zlatanović (Beograd) i Husnija Kamberović (Sarajevo). U istom prostoru održan je i posljednji okrugli stol na temu *Godina 1989. u Jugoslaviji – predziđe pakla?* O važnosti događaja s kraja 80-ih godina 20. stoljeća za procese koji su nakon toga slijedili, govorili su Milivoj Bešlin, Dragan Markovina, Dejan Jović, Šerbo Rastoder, Božo Repe, Radina Vučetić, Mariana Stamova i Vera Katz.

Osim spomenutih okruglih stolova, u okviru History Festa 2019. održana je doktorska radionica pod naslovom *Pad Berlinskog zida i slom socijalizma u Evropi 1989. godine: uzroci, kontekst, posljedice*. U modernom i ugodnom prostoru Bošnjačkog instituta, tijekom tri panela je 13 doktoranata iz šest država prezentiralo istraživanja, diskutiralo i razmijenilo sugestije i prijedloge. Panele na doktorskoj radionici moderirali su: Drago Roksandić, Anita Buhin i Igor Duda. Osim doktorskoj radionici, Fest je bio domaćin i Ljetnoj školi *Master in European History*, koja je okupila master studente sa nekoliko evropskih univerziteta, kao rezultat višegodišnje suradnje historičara iz postjugoslavenskih zemalja i historičara s Odjeljenja za historiju jugoistočne Evrope Univerziteta Humboldt u Berlinu, a koja je u međuvremenu prerasla u veći projekat koji se realizira kroz *Joint Master in European History* i okuplja historičare i studente iz Berlina, Dublina, Rima, Pariza, Beča, Tallinna, Madrida, Beograda, Zagreba, Pule i Sarajeva.

Osim već spomenute dvije izložbe, otvorene u Konjicu i Mostaru, pažnju je privukla izložba *Jugoslavija 1989. Još samo par godina za nas!* otvorena u auli Bošnjačkog instituta, koju su priredili Narcisa Puljek Bubrić, Sanin Hatibović i Amra Krzić, bibliotekari u Bošnjačkom institutu. Na 24 panoa su na osnovu napisa iz štampe iz svih jugoslavenskih republika predstavljeni najvažniji događaji '89. kroz različite teme: politiku, kulturu, ekonomiju i privredu. Najviše pozornosti privukli su panoi o filmu, muzici, reklamama, Danilu Kišu, kulturnoj grupi Ekatarina Velika, što je starije podsjetilo na godine iz mladosti, a mladi su se mogli upoznati s dijelom jugoslavenske prošlosti. Zbog interesa javnosti, ova izložba ostala je otvorena i poslije zatvaranja History Festa.

Na trećem History Festu održana su dva predavanja: Latinka Perović, *Historiografija i nacionalizam* i Joachim von Puttkamer sa Imre Kertész Kolleg iz Jene, *The situation in Eastern Europe 1989*.

Kao i prethodnih godina, predstavljeni su različiti projekti koji su okupili historičare kako iz postjugoslavenskih zemalja tako i sa nekoliko evropskih univerziteta. Predstavljena su tri projekta: *Historija Jugoslavije tijekom 1980-ih godina* (predstavljajući: Milivoj Bešlin, Sonja Biserko i Drago Roksandić); *Public and Applied History on the Battlefield of Europe. Dealing with Painful Pasts in the 20th Century* (Dennis Dierks, Željana Tunić i Lejla Mulalić) i *Populist rebellion against modernity in 21st century Eastern Europe: neo-traditionalism and neo-feudalism* (Dubravka Stojanović, Milivoj Bešlin, Haris Deutsch i

Nikola Pantelić). Sa metodološkim i tematskim prilazom u spomenutim projektima bila je povezana i panel diskusija *How to do European History after 1989*, u kojoj su sudjelovali Xenia von Tippelskirch (Berlin), Claudia Craft (Beč), Daniela Felsisini (Rim) i Alexandre Rios-Bordes (Pariz).

Posebno mjesto na History Festu bilo je rezervirano za promocije knjiga. U Sarajevu su promovirani: drugo izdanje knjige Latinke Perović, *Zatvaranje kruga. Ishod rascjepa 1971-1972.* u izdanju University Pressa iz Sarajeva i knjiga: Božo Repe, *Milan Kučan. Prvi predsjednik Slovenije*, u prijevodu sa slovenačkog Zorana Odića, u izdanju Udruženja za modernu historiju Sarajevo. Promocija knjige Ive Goldsteina, *Jasenovac* u izdanju Frakture iz Zagreba bila je planirana na maloj sceni Narodnog pozorišta u Banja Luci. Međutim, bez obzira na detaljno pripremljeno i dogovoreno gostovanje, domaćini su odbili gostoprinstvo neposredno pred promociju iznoseći neki banalan razlog „pucanja vodovodne cijevi“, u koji nitko nije povjerovao, pa se predstavljanje knjige održalo u hotelu, gdje su učesnici Festa bili i smješeni. Taj incident je pokvario raspoloženje autoru, promotoru Goranu Hutinecu i predstavniku izdavača Seidu Serdareviću, a na poseban način Husniji Kamberoviću, predsjedniku UMHIS-a, koji je uložio mnogo truda za organizaciju ove promocije. Poseban problem bio je taj što su posjetitelji bili zbunjeni promjenom lokacije, mada se organizator potrudio da ih uputi prema hotelu. Mala dvorana u potkrovlju hotela bila je ipak popunjena, ali skučenost prostora umanjio je doživljaj promocije ove vrijedne knjige, koja je ranije promovirana u reprezentativnim ambijentima različitih gradova. Osim ove tri knjige, u Bošnjačkom institutu u Sarajevu, Borut Klabjan i Hannes Grandits predstavili su knjigu *Borderlands of Memory. Adriatic and Central European Perspectives* (Peter Lang, International Academic Publishers, Bern, Switzerland); zatim Damir Agičić sadržaj Kliofesta 2019. koji se održao u Zagrebu; Drago Roksandić izdanja *Srednje Europe* (Zagreb) i Enes Omerović izdanja UMHIS-a iz Sarajeva. Promovirana su izdanja Centra za komparativnohistorijske i interkulturene studije (CKHIS), Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (urednici: Drago Roksandić, Filip Šimetin Šegvić i Nikolina Šimetin Šegvić), „*Annnales' in perspective: disignes and accomplishment, vol. 1.* i knjiga Matka Globačnika, *Vrijeme ideoloških kolebanja. Komunistička partija Jugoslavije u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj od Travanjskog rata do napada nacističke Njemačke na Sovjetski Savez* (Zagreb: Plejada, CKHIS, 2019.).

Mada je program History Festa 2019. bio sadržajno prenapučen, ostajalo je vremena za druženja na zajedničkim ručkovima, večerama, kafe pauzama i ljetnim šetnjama. Treći History Fest zatvoren je u Centru za kulturu u Mostaru. Predsjednik Udruženja je zahvalio svima i najavio novi susret za 2020. godinu. Medijski napisi su detaljno pratili sva dešavanja, razgovarali s mnogim učesnicima, a novinski napisi bili su opremljeni fotografijama.

Iz bosanskohercegovačke perspektive se postavlja pitanje: „Zašto je važan History fest? (...) Ne treba gajiti iluzije, niti očekivati nekakva revolucionarna rješenja i recepte, prvo zato što ona zapravo i nikad nisu bila realna, a potom zbog toga što u suvremenom atomiziranom virtualnom društvu i gotovo nepostojećoj javnosti, uloga profesionalnih povjesničara i intelektualaca nema ni približno onakav značaj kakvog je imala osamdesetih godina. No, to naravno ne znači da će sve skupa ostati bez efekta. Ako su problemi i nastali zbog nedostatka dijaloga i mitologizacije nacionalnih historija, jedini način da se oni počnu rješavati je upravo ovaj, povratak dijalogu i argumentima. Ništa manje bitne nisu ni lokacije na kojima se festival održava, budući da su uvažile stvarnost današnje Bosne i Hercegovine. Ovi mali pionirski koraci možda se jednog dana budu tretirali kao povijest, a možda i ne zažive, no svakako je vrlo bitno da je do njih došlo.“ (Dragan Markovina, *Oslobođenje*, br. 26.044, Sarajevo, 31.5.2019., str. 13.)

Uspješnom održavanju tri izdanja History Festa (2017-2019), od ideje do realizacije, ključni doprinos dao je prof. dr. Husnija Kamberović, profesor na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu i predsjednik Udruženja za modernu historiju Sarajevo. Od prvih razmišljanja o ovoj manifestaciji, Husnija Kamberović je vjerovao u važnost dijaloga, susreta, zajedničkog rada. Ali, isto tako, kada je prvi History Fest realiziran, bio je uvjeren da će svaki sljedeći biti bolji od prethodnog, zahvaljujući prijateljskoj povezanosti, širenju mreže učesnika i iskrenoj suradnji.

Izdavačka djelatnost UMHS-a

Udruženje za modernu historiju Sarajevo je svoju izdavačku djelatnost pokrenulo 2016. godine u dvije edicije: ZBORNICI i STUDIJE ZA HISTORIJU BOSNE I HERCEGOVINE te u posebnim izdanjima. S obzirom da je prvo izdanje bilo iz edicije zbornika radova, tim redom će u ovom kratkom pregledu izdavaštvo biti i predstavljeno.

Edicija ZBORNICI

1. Aida Ramić (ur.), *Rijeka Krivaja kroz prošlost – zbornik radova*. Sarajevo 2016. Institut za istoriju u Sarajevu i Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo.

Zbornik radova je rezultat okruglog stola *Rijeka Krivaja kroz prošlost (prostor, vrijeme, ljudi)*, održanog u Olovu, 19.9.2014. godine. (Ovo prvo izdanje je zbog suizdavaštva označeno: Institut za istoriju, Posebna izdanja, knj. 14.). Objavljeno je deset radova koji iz različitih uglova promatraju područje sliva rijeke Krivaje: u njegovom historijsko-geografskom pogledu (Rusmir Djedović), zatim istraženosti kroz medievalnu produkciju (Enes Dedić), ostataka njegovih srednjovjekovnih mramorova (Mirnes Hasanspahić), povijesnog razvoja u 17. stoljeću kao osmanske nahije (Sead Bešlija), razvoja šumske privrede i značaja izgradnje željezničke pruge i napretka od 1878. do 1990. (Jusuf. H. Mujkić), dolaska i života stranaca na tim područjima (Enes S. Omerović), pitanje urbanizacije Zavidovića (Seka Brkljača), žrtava tijekom Drugog svjetskog rata (Sanja Gladanac), značaja mjesnih novina kao izvora za istraživanje lokalne historije (Aida Ramić), ali i teškoća u istraživanju lokalnih zajednica u Bosni i Hercegovini, s obzirom na nedostatak primarnih povijesnih izvora (Azem Kožar). Vrijednost ovog zbornika je u prvom redu u otvaranju novih tema i osvjetljavanju povijesnog razvoja dijelova Bosne i Hercegovine koji su samo marginalno spominjani u nekim historiografskim djelima, a u ovih deset radova je područje sliva rijeke Krivaje istraživački provučeno kroz dugačak povijesni period.

2. Husnija Kamberović (ur.), *Prilozi historiji urbanog razvoja Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću – zbornik radova*. Sarajevo 2016. Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija ZBORNICI, knjiga 1.

Zbornik je rezultat naučnog skupa pod naslovom *Urbani razvoj Bosne i Hercegovine u stoljeću rata 1914-2014.*, održanog u Mostaru, 2.10.2015. godine. Objavljeno je deset radova koji na zanimljiv način govore o podizanju, razvoju i uništavanju gradskih sredina krajem 19. i tijekom 20. stoljeća. Prvi članak se odnosi na uspostavljanje tramvajskog saobraćaja u Sarajevu, što Sarajlije često s ponosom naglašavaju kao simbolom urbanizacije, o čemu piše Fedžad Forto. Početkom 20. stoljeća je vrlo brzo došao zastoj u ekonomskom razvoju, a potom i Prvi svjetski rat, o čemu pišu: Izet Šabotić (*Prilike na širem tuzlanskom*

području od Sarajevskog atentata do kraja 1914. godine) i Jasmin Branković (*Mostar u doba Velikog rata*). Stvaranje prve jugoslavenske države značilo je uspostavljanje nove administrativno-teritorijalne uprave, o čemu se govori u radu Seke Brkljače na primjeru Opštine Sarajevo tijekom međuratnog perioda. Nakon kratkog razdoblja mira došao je još razorniji, drugi svjetski sukob, a Bosna i Hercegovina se našla na poprištu velikih bitaka u Jugoslaviji. O tom vremenu piše Željko Karaula iz perspektive: *Ideologija, arhitektura, planovi i urbana izgradnja na području Bosne i Hercegovine za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (1941.-1945.)*. Poslijeratna obnova zemlje, na primjeru elektrifikacije Hercegovine, tema je rada Adnana Velagića. Omer Hamzić i Rusmir Djedović su prezentirali *Razvojni put Lukavca – od ledine krajem 19. do industrijskog grada krajem 20. stoljeća*. O poslijeratnom razvoju piše i Mirza Džananović na primjeru Zenice, gigantu jugoslavenske teške industrije: *Faze urbanističkog razvoja Zenice za vrijeme socijalističke Jugoslavije (1945.-1992.)*. Vrijeme života u socijalizmu, *Perspektive socijalizma – obnova, izgradnja i novi stil života*, u svom radu tretira Amra Čusto. Slijedeći kronološki princip rasporeda članaka, ovaj zbornik završava radom o ratu u Bosni i Hercegovini, u kojem Dževad Drino i Benjamina Londrc, u široko postavljenom kontekstu razmatraju karakter brojnih razaranja gradova tijekom historije, raspravljaju o pravnoj kvalifikaciji razaranja gradova u Bosni i Hercegovini, 1992-1995. Na pitanje u naslovu rada *Da li je ratno razaranja gradova zločin genocida?*, autori zaključuju da je to nesumnjivo ratni zločin, ali se ne može okarakterizirati genocidom. Ovaj zbornik radova je sigurno vrijedan doprinos historiji Bosne i Hercegovine za razdoblje od druge polovine 19. do kraja 20. stoljeća, za vrijeme od preko stotinu godina.

3. Enes S. Omerović (ur.), *Historijski pogled na razvoj i položaj nacionalnih manjina u Sarajevu i Bosni i Hercegovini – zbornik radova*. Sarajevo 2017. Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija ZBORNICI, knjiga. 2.

U zborniku je objavljen dio saopćenja s naučnog skupa pod naslovom *Nacionalne manjine u Sarajevu*, koje je organiziralo Udruženje za modernu historiju Sarajevo u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine, 22.12.2015. godine. U uvodnom radu *Manjina i većina: rivali ili partneri?* Zoran Janjetović na esejistički način razmatra pitanje nacionalnih manjina u dužem povijesnom kontekstu. Na ovaj rad se nastavljaju ostali koji govore o demografskim kretanjima manjinskih zajednica u Sarajevu, Bosni

i Hercegovini i Jugoslaviji, njihovom ustavno-pravnom položaju, radu u udruženjima, doprinosu privrednom, političkom, kulturnom i svakodnevnom životu. Jedna od brojnijih nacionalnih manjina bili su Romi, o kojima piše Amila Kasumović *Dvostruka drugost: Romi kao etnička manjina i marginalna grupa na prijelomu 19. i 20. stoljeća*. Fatima Hadžić je u radu *Uloga stranih muzičara u institucionalnom razvoju muzičke kulture u Sarajevu (1878-1941.)*, sagledala institucionalni razvoj muzičke kulture evropskog tipa u Sarajevu u segmentima izvođačke, pedagoške i kompozitorske djelatnosti. Filip Škiljan obradio je *Poljake u Bosni i Hercegovini* od njihovog doseljavanja do današnjih dana. Nacionalne manjine i u Bosni i Hercegovini bile su organizirane u različita nacionalna udruženja, a o češkim udrugama piše Tomislav Krzyk, *Češka nacionalna udruženja u Sarajevu*. Ustavno-pravni položaj nacionalnih manjina bio je veoma važan za njihov život i djelovanje, a jedan od takvih zakona komentiraju Dževad Drino i Benjamina Londrc u radu: *Zakon o vjerskoj zajednici Jevreja Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine*. Kako su nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini bile dio manjinskog stanovništva Jugoslavije kao zajedničke države, Zoran Janjetović u radu *Nacionalne manjine u Jugoslaviji (1918-1941)*, pokazuje različite aspekte položaja nacionalnih manjina u Kraljevini Jugoslaviji, odnosno o različitom položaju pojedinih manjina u raznim sferama društvenog života, kao i na razlike u položaju jedne iste manjine u različitim dijelovima zemlje. O negativnom portretiranju jevrejskog naroda, na primjeru propagandnih novina NDH, koje su izlazile u Sarajevu, piše Sanja Gladanac u radu: *'Jevreji kao svjetska opasnost i gospodari svijeta': Demoniziranje Jevreja prema pisanju 'Sarajevskog novog lista' (1941-1945)*. I na kraju, Vera Katz je dala pregled ustavno-pravnog položaja nacionalnih manjina prema socijalističkim ustavima, a prema popisima stanovništva od 1948. do 1991. pratila je njihovu brojnost u okviru demografskog razvoja u Bosni i Hercegovini i Sarajevu.

4. Amir Duranović (ur.), *POPLAVA, ZEMLJOTRES, SMOG: Prilozi ekohistoriji Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću – zbornik radova*. Sarajevo 2017. Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija ZBORNICI, knjiga 3.

Uvodni članak glavnog i odgovornog urednika, Amira Duranovića, pripremio je čitateljstvo za historiografske radove iz ekohistorije. Razmatrajući pitanje odnosa čovjeka i prirode kroz historiju i osvrta na najznačajnija djela mislilaca, pisaca i znanstvenika na ovu temu, od antičkog do najmodernijeg doba, ukazao je na

važnost izučavanja ove problematike i u Bosni i Hercegovini. Prva dva članka o poplavama rezultat su istraživanja u okviru dva projekta: „Velike poplave u Bosni i Hercegovini tokom XX stoljeća“ (projekat je financiralo Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke/znanosti, Mostar) i „Teme iz bosanskohercegovačke ekohistorije“ (projekat i štampanje zbornika financirao *Henrich Böll Stiftung* – Sarajevo: Bosna i Hercegovina/Albanija/Republika Makedonija). Enes S. Omerović u svom članku razmatra „velike poplave“ u razdoblju između dva svjetska rata, i na primjerima iz 1925, 1932. i 1934. godine analizira društvenu reakciju na prirodnu katastrofu, evakuaciju stanovništva i njihovih materijalnih dobara, iznošenje zahtjeva za financiranje odbrambenih mehanizama, nasipa i izrade dugoročnih projekata zaštite i osobito položaj lokalnih zajednica u teškim situacijama prirodnih nepogoda. O poplavama govori i drugi članak Vere Katz, ali u razdoblju socijalističke države, kraja sedamdesetih godina. Osim što je ukazala na dugoročno neriješene probleme, osvrnula se na konkretne primjere, izostanak efikasnih zakonskih i planskih rješenja i manjka financijskih sredstava te ponavljanje sličnih situacija na istim lokalitetima. Na poseban način se autorica osvrnula na neplanski trend poslijeratnog industrijskog razvoja pri čemu se nije vodilo računa o zaštiti životne sredine. Za razliku od prva dva rada, Aida Ličina Ramić se fokusirala na pitanja iz historije grada Sarajeva, njegovog razvoja tijekom transformacije od ubrzanog poslijeratnog rasta, preko sedamdesetih godina kada je okarakteriziran kao grad – “ekološke katastrofe” do “olimpijskog grada”, a zatim njegovog propadanja i u društveno-ekonomskom i ekološkom smislu u nadolazećim devedesetim godinama. U posljednjem radu, u ovom zborniku, Dino Dupanović piše o zemljotresu u Banja Luci 1969. godine, odnosno o njegovim društveno-političkim posljedicama u Bosni i Hercegovini te o zategnutim odnosima rukovodstva Bosne i Hercegovine sa saveznom jugoslavenskim centrom zbog nedovoljne financijske pomoći koju su očekivali, poredeći se sa slučajem zemljotresa u Skoplju 1963. godine. Pisanjem o ovim temama otvaraju se neke nove perspektive i nove mogućnosti u istraživanjima ovih, ali i drugih sličnih tema što će sigurno obogatiti bosanskohercegovačku historiografiju.

5. Husnija Kamberović (ur.), *Prilozi historiji Bosne i Hercegovine u socijalističkoj Jugoslaviji – zbornik radova*. Sarajevo 2017. Udruženje za modernu historiju/ Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija ZBORNICI, knjiga 4.

U ovom zborniku su objavljeni radovi sa naučnog skupa *Bosna i Hercegovina: od Ustava 1946. do Deklaracije o nezavisnosti 1991. godine*, održanog u Mostaru,

17.9.2016. godine. U uvodnom radu Vera Katz daje kratki pregled historije Bosne i Hercegovine u razdoblju od 1943. do 1993. godine, s akcentom na nacionalno pitanje. Ajdin Huseinpašić raspravlja o *Pravnom partikularizmu i uniformizmu u građansko-pravnim odnosima na području Jugoslavije tokom druge polovine XX vijeka s fokusom na regulisanje nasljedno-pravnih odnosa*, pokazujući kako se taj partikularizam odvijao od uspostavljanja socijalističke Jugoslavije sve do kraja 80-ih godina. O vremenu neposredno nakon oslobođenja piše Nedžad Forto u radu *Uspostava i rad milicije u Sarajevu 1945. godine*. O događajima i procesima neposredno poslije rata govori se i u radu Omera Hamzića *Zakon o konfiskaciji iz 1945. godine kao oruđe represije režima: slučaj Ibrahima Klokića iz Malešića kod Gračanice*. „Slučaj Čišić“ u jugoslavenskoj skupštini tema je rada Alena Zečevića, *Husein Čišić i bošnjačko nacionalno pitanje na dnevnom redu Ustavotvorne skupštine Jugoslavije 1946. godine*, a Denis Bećirević tretira odnos države i crkve u radu: *Ustavno i zakonsko reguliranje statusa vjerskih zajednica u socijalističkoj Bosni i Hercegovini od 1945. do 1991. godine*. Sabina Veladžić je otvorila jednu novu temu pokazujući kako se odvijao proces redefiniranja “književne Bosne” od početka 60-ih do Simpozijuma o savremenoj književnosti Bosne i Hercegovine, koncem 70-ih godina 20. stoljeća. Osim o uspostavljanju policijske službe i provođenja konfiskacije, još jedan članak tretira neposredni poslijeratni period, o kojem pišu Jasmin Jajčević i Semir Hadžimusić u radu: *Kulturno-prosvjeta društva u sjeveroistočnoj Bosni u periodu 1945.-1949. godine*. Zatim, slijede dva rada kao primjeri razvoja gradova tijekom socijalističkog perioda: Amra Čusto analizira urbane transformacije Sarajeva, a Mirza Džananović otvara jednu novu temu kako je socijalistička industrijalizacija utjecala na stvaranje novih gradova, u ovom radu na primjeru povezanosti Novog Travnika s vojnim preduzećem “Bratstvo”. Kraju socijalističkog perioda posvećena su četiri rada s različitim temama: Harun Išerić i Mirza Hebib, *Uloga Ustavnog suda Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u procesu političke pluralizacije*; zatim, Alfredo Sasso, ‘*Observation, not Resolution*’. *The Final Congresses of the Bosnian Communists (1989-1990)*; Velimir Veselinović, *Odnos Hrvatske stranke prava prema Bosni i Hercegovini od 1990. do 1992.* i Senaid Bolić, *Politički život u Zenici 1990-1991. godine prema pisanju ‘Naše riječi’*. Radovi u ovom zborniku će sigurno potaknuti nastavak istraživanja ovih, ali i sličnih tema.

6. Amir Duranović (ur.), *Na margini povijesti – zbornik radova*. Sarajevo 2018. Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija ZBORNICI, knjiga 5.

Zbornik radova je rezultat projekta pod nazivom *Historiografija i nacionalizam: na margini povijesti*, realiziran u programskim sadržajima Udruženja za modernu historiju Sarajevo tijekom 2018., uz podršku Fondacije *Heinrich Böll Stiftung* – Sarajevo: Bosna i Hercegovina/Albanija/Republika Makedonija. Pet objavljenih radova nude nove teme, daju drugačije perspektive određenim temama, šire spektar istraživačkih mogućnosti i približavaju bosanskohercegovačku historiografiju suvremenim zahtjevima, a historiju čine zanimljivijim štivom. To su sljedeći članci: *Savremena bosanskohercegovačka historiografija: na margini povijesti* (Amir Duranović); *Povijest marginalnih i 'uspješnih': zašto nam je potrebna?* (Amila Kasumović); *Sa margina bosanskohercegovačke historiografije: nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini, 1918-1941.* (Enes S. Omerović); *Slučaj Mustafe Busuladžića – sa povijesne margine ka politikantskom centru* (Husnija Kamberović) i *Marginalne grupe na stranicama savremenih bosanskohercegovačkih udžbenika historije* (Melisa Forić Plasto). Ovo je prvi zbornik u nizu planiranih u kojima će se prezentirati rezultati istraživanja spomenutog projekta prema ambiciozno zadatim pomacima u bosanskohercegovačkoj historiografiji.

7. Dubravka Stojanović, Božo Repe, Husnija Kambrović (ur.), *Jugoslavija u historiografskim ogledalima – zbornik radova*. Sarajevo 2018. Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija ZBORNICI, knjiga 6.

Zbornik je rezultat projekta *Ko je prvi počeo? Istoričari protiv revizionizma*, pokrenut 2018. godine, uz pomoć Kancelarije Evropske Unije u Beogradu i Foruma ZFD. „Glavni nosilac projekta je udruženje Krokodil, pokretač istoimenog književnog festivala, organizator mnogih važnih intelektualnih događaja, nosilac većeg broja projekata. (...) Poseban značaj u ovom projektu imaju Letnje škole za studente istorije. Na njima se okupljaju studenti, u prvom redu master i doktorskih studija, iz država naslednica bivše Jugoslavije. Glavni cilj škola je, pored stvaranja mreže studenata istorije, proučavanje revizionizma i svih promena koje su neke ključne istorijske teme prošle u historiografijama današnjih država. U okviru projekta predviđene su tri Letnje škole, od kojih je svaka posvećena po jednoj temi koja i danas, preko instrumentalizovane prošlosti, utiče na pogoršavanje odnosa između država regiona. Za teme su izabrane: Jugoslavija, Drugi svetski rat i ratovi devedesetih. (...) Prva Letnja škola održana je u Andrevlju, na Fruškoj gori, od 9. do 12. septembra 2018. godine. Učestvovalo je 20 studenata iz Slovenije, Hrvatske, Crne Gore, Bosne

i Hercegovine i Srbije. Njihov zadatak je bio da kroz svoje istraživačke radove pokažu kako se menjao odnos prema jugoslovenskoj državi, počevši od prvih knjiga napisanih u vreme Kraljevine SHS-Jugoslavije, preko onih iz vremena socijalizma do istorijskih monografija nastalih u današnjim državama“. (Dubravka Stojanović, *Jugoslavija u slomljenom ogledalu*, str.7-8.). „Rad koji su obavili studenti i studentkinje letnje škole u Andrevlju, barem za mene, bilo je vrlo pozitivno iznenađenje, stoga sam i predložio da se njihovi prilozi objave. Mogućnost kritičke analize i samorefleksije nacionalnih historiografija daju utisak da je na prostorima nekadašnje zajedničke države izrasla generacija koja je, i pored svih naših različitosti, sposobna da pruži opšteprihvatljivu interpretaciju događaja“. (Božo Repe, *Mladi istoričari o jugoslovenskoj historiografiji*, str.14-15). O stvaranju Jugoslavije u međuratnoj historiografiji, zatim u historiografiji socijalističke Jugoslavije i historiografijama postjugoslavenskih država objavljeno je dvanaest vrlo zanimljivih radova. Osim toga, osnivanje prve Jugoslavije u udžbenicima historije je analiziralo pet studenata iz različitih država. I na kraju, jedan rad tematizira promjene koje je lik Gavrila Principa doživio u različitim razdobljima jugoslavenske povijesti u historiografijama Srbije i Bosne i Hercegovine. Kritičkom analizom historiografskih djela i školskih udžbenika plastično su prikazane tendencije i ostvarenja revizionističkih pogleda u pojedinim nacionalnim sredinama. Svakako, posebne čestitke koordinatorima projekta, a to su profesori: Dubravka Stojanović, Božo Repe, Tvrtko Jakovina, Husnija Kamberović i Milivoj Bešlin.

8. Amir Duranović (ur.), *Nacije i migracije: Studije iz bosanskohercegovačke historiografije – zbornik radova*. Sarajevo 2019. Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija ZBORNICI, knjiga 7.

Zbornik radova je rezultat projekta *Historiografija i nacionalizam*, kojeg je podržala Fondacija *Heinrich Böll Stiftung* – Sarajevo: Bosna i Hercegovina/ Albanija/Sjeverna Makedonija te omogućila njegovo štampanje. Nakon uvodne studije Amira Duranovića, objavljena su četiri rada. Prva dva govore o migracijama s kraja 19. i početka 20. stoljeća na primjeru Bosne i Hercegovine. *Dobro došli u koloniju, Eldorado ili nešto treće! Useljavanje u Bosnu i Hercegovinu u prvim godinama nakon okupacije 1878.* naslov je rada Amile Kasumović, u kojem autorica propituje motive, ciljeve, načine i reakcije na dolazak velikog broja stranaca u Bosnu i Hercegovinu iz svih dijelova Austro-Ugarske Monarhije. Domaće stanovništvo prozvalo ih je “kuferasima”, došli su

s ručnom prtljagom, popunili radna mjesta koja su se otvorila dolaskom nove administracije i donijeli sasvim novi stil života. O drugom, fenomenu odlaska najvećeg broja tih ljudi nestankom Monarhije piše Enes S. Omerović u radu *‘Odlazak kuferasa’*. *Iseljavanje stranaca iz Bosne i Hercegovine neposredno nakon Prvog svjetskog rata*. Ova dva rada ilustriraju fenomen migracija, pomjeranje većeg broja ljudi iz različitih nacionalnih skupina i raznovrsnog miljea brojnih društvenih slojeva, ostvarenih u dva pravca na malom prostoru i ograničenom vremenu unutar četiri desetljeća. Druga dva rada propituju migracije ideja, također bitan aspekt izučavanja migracija, u kontekstu socijalističke Jugoslavije s kraja 60-ih i početka 70-ih godina 20. stoljeća. Rad *Odjeci u Bosni i Hercegovini povodom objavljivanja ‘Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika’ i ‘Predloga za razmišljanje’*, u autorstvu Vere Katz, propituje, kako se strujanje različitih ideja i otvaranje pitanja iz spektra međunacionalnih odnosa reflektiralo na bosanskohercegovačko društvo. Na ovo „jezičko pitanje“ nadovezuje se tekst Husnije Kamberovića *Studenti iz Hercegovine na Sveučilištu u Zagrebu u doba hrvatskog proljeća*.

„Kao cjelina, radovi nude različite primjere i različita iskustva nacija i migracija te mnoštvo drugih mogućnosti da se na nivou interpretacija pokaže opravdanost na početku iznesene tvrdnje o potrebi novog istraživanja i valoriziranja različitih aspekata povijesti migracija, jer će se na taj način, a naročito u komparativnoj perspektivi, biti omogućeno i novo, potencijalno drugačije čitanje i razumijevanje povijesti, dok se korisnim mogu smatrati i oni dijelovi ponuđenih tekstova iz kojih će se u perspektivi izroditi nove istraživačke mogućnosti“. (Amir Duranović, *Nacije i migracije*, str. 21.)

9. Amir Duranović (ur.), *Ogledi o historiografiji i nacionalizmu u jugoistočnoj Evropi – zbornik radova*. Sarajevo 2019. Udruženje za modernu historiju/ Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija ZBORNICI, knjiga 8.

Ovo je treći zbornik radova nastao iz projekta *Historiografija i nacionalizam*, ostvaren uz podršku Fondacije Heinrich Böll Stiftung – Sarajevo: Bosna i Hercegovina/Albanija/Sjeverna Makedonija. Sve tri knjige nastale iz spomenutog projekta su prepoznatljive po formatu i dizajnerskom rješenju. Sedam objavljenih radova čitateljima pružaju uvid u historiografije postjugoslavenskih država, njihovom povijesnom razvoju i karakteristikama te ukazuju na međusobne sličnosti i razlike iz kojih se može dosta saznati, ali i potaknuti na daljnja istraživanja. To su tekstovi: *Ogledi o historiografiji i*

nacionalizmu u jugoistočnoj Evropi: prilozi komparativnom čitanju savremene historije i historiografije (Amir Duranović), *Meandri hrvatske historiografije 19-21. stoljeća: institucionalizacija, nacija, metodologija* (Branimir Janković), *Crnogorska istoriografija i nacionalizam* (Adnan Prekić), *Simbiotska veza istoriografije i nacionalizma u postsocijalističkoj Srbiji* (Milivoj Bešlin), *‘Tradicionalni prijatelji i pravoslavna braća’: stvaranje grčko-srpskog prijateljstva 1990-ih godina* (Ruža Fotiadis), *Istorija u Makedoniji: Nauka, političko pitanje ili pitanje identiteta?* (Petar Todorov) i *Historičari kao nacionalni radnici i politizacija historiografske scene u Bosni i Hercegovini* (Husnija Kamberović).

Edicija STUDIJE ZA HISTORIJU BOSNE I HERCEGOVINE

1. Amila Kasumović, *Austrougarska trgovinska politika u Bosni i Hercegovini 1978-1914*. Sarajevo 2016. Udruženje za modernu historiju Sarajevo/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija STUDIJE ZA HISTORIJU BiH, knjiga 1.

Monografija Amile Kasumović je vrijedan doprinos literaturi o historiji Bosne i Hercegovine u vrijeme austrougarske vladavine. Na jednom segmentu ekonomskog razvoja, ali vrlo važnom – trgovini, autorica objašnjava proces uspostavljanja modernih oblika školovanja, rada, poslovanja, osnivanja pratećih institucija te postupni prijelaz jednog društva iz ruralnog ka nekim prvim oblicima industrijskog. Na detaljnim analizama izvodila je argumentirane zaključke. Na poseban način potrebno je pohvaliti stil kojim je autorica pisala knjigu. Bez obzira na obilje prezentiranih zakona i brojki, čitatelj može steći sliku jednog društva koje se lomi u vremenu smjene vlasti dva potpuno različita carstva.

2. Ioannis Armakolas, *Politika i društvo u Tuzli od 1992. do 1995. godine – političko natjecanje i građanska alternativa*. Sarajevo 2016. Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija STUDIJE ZA HISTORIJU BiH, knjiga 2. i University Press – izdanja Magistrat, Edicija MUSTAFA IMAMOVIĆ BIRA ZA VAS, knjiga 9.

„Čest posjetilac Bosne i Tuzle tokom dva poslijeratna desetljeća, Armakolas se oslanjao na veliko dokumentarno istraživanje i na stotine intervju a i razgovora sa učesnicima iz svih slojeva života. Pokazuje nam brojne dileme koje su nametane braniteljima multietničnosti, pažljivo analizira njihove odgovore

na te dileme, te izvodi dragocjene i iznenađujuće zaključke o mogućnosti nenacionalističke politike usred dubokih podjela koje je sobom donio etnički rat. Autor je odolio iskušenju romantičnog prikazivanja izuzetka zvanog Tuzla; njegov je narativ brižljivo iznijansiran i skrupulozno pravičan“. (Robert J. Donia, *Predgovor*, str. 10.)

3. Husnija Kamberović, Džemal Bijedić – politička biografija. (drugo, dopunjeno izdanje). Sarajevo 2017. Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija STUDIJE ZA HISTORIJU BiH, knjiga 3.

Autor prati život i djelo Džemala Bijedića (1917-1971.) od rođenja i porodičnog okruženja do njegove tragične smrti u avionskoj nesreći. U vrlo obimnom djelu, Husnija Kamberović je uspio Bijedićevo školovanje, političku i državničku djelatnost izvanredno ukomponirati u historiju Jugoslavije/Bosne i Hercegovine, tako da iz ove političke biografije čitatelj može više saznati o svim uspješnim i manje uspješnim razdobljima jugoslavenske povijesti. Za portretiranje samog Bijedića kao čovjeka, njegovog karaktera, sugrađanina, čovjeka iz komšiluka, autor se poslužio sjećanjima njegovih suvremenika što najbolje govori o Džemi, kako su ga uglavnom svi oslovljavali.

4. Amir Duranović, “SNAŽAN EHO BRIONSKI” – *Odjeci Brionskog plenuma u Bosni i Hercegovini 1966. godine*. Sarajevo 2017. Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija STUDIJE ZA HISTORIJU BiH, knjiga 4.

U adekvatnoj kontekstualizaciji, autor je na osnovu brojnih povijesnih izvora različite provenijencije uspio objasniti partijske, političke, društvene, ekonomske i druge refleksije IV. plenarne sjednice Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije (Brioni, 1.7.1966.) u Bosni i Hercegovini. Svojim prilazom ovom pitanju uspio je čitatelju objasniti kako je pulsiralo bosanskohercegovačko društvo sredinom šezdesetih godina kada se u javnosti samo stvarao privid otvaranja mnogih pitanja, a ustvari je jačao nadzor nad pojedincem.

5. Edin Radušić, “BOSNIAN HORRORS”. *Antiturski narativi o Bosni u britanskom javnom diskursu i njihove političke posljedice 1875-1878*. Sarajevo 2019. Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija STUDIJE ZA HISTORIJU BiH, knjiga 5.

Autor uspješno prezentira pojačan interes Britanije za dešavanja na Balkanu u vremenu Istočne krize 1875-1878., a na poseban način prati kako se kreirao dominantan diskurs o kontinuiranom ugnjetavanju i zločinima Turaka nad balkanskim kršćanima.

6. Mihad Mujanović, *I ZEMLJA SE POTRESE. Odjek zemljotresa u Skoplju 1963. godine i Bosanskoj krajini 1969. godine*, (prijevod s češkog: Sandra Vlanić i Mihad Mujanović). Sarajevo 2019. Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija STUDIJE ZA HISTORIJU BiH, knjiga 6.

Autor na dva primjera katastrofalnih zemljotresa u Jugoslaviji (Skoplje i Banja Luka) komparativnom analizom oslikava jugoslavensko društvo tijekom 60-ih godina 20. stoljeća, politička i nacionalna previranja u vladajućim strukturama te ekonomska i duhovna pomjeranja u međurepubličkim odnosima. Osim toga, u knjizi nije izostao prikaz solidarnosti na koju su jugoslavenski narodi bili uvijek spremni kada su se dešavale sve vrste prirodnih nesreća i elementarnih nepogoda.

Ostala izdanja

1. Raif Dizdarević, *SUDBONOSNI PODVIG JUGOSLAVIJE: Podsjećanje na istorijsko NE staljinizmu – događaj koji je opredijelio budućnost Jugoslavije*. Sarajevo 2018. Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo.

Autor prati jugoslavensko-sovjetske odnose od vremena Drugog svjetskog rata do *Jugoslovensko-sovjetske deklaracije o međusobnim i međunarodnim odnosima i Ugovora o dugoročnoj saradnji SSSR i SFRJ do 2000. godine*, potpisanih 18.3.1988. na kraju posjete Mihaila Gorbačova Jugoslaviji.

2. Svetozar Borojević, *KROZ BOSNU* (prijevod s njemačkog: Darko Stipanović). Zagreb – Sarajevo 2018. *Srednja Europa*, Zagreb i Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo.

Ovaj putopis napisan je prije 130 godina, a tek je 2018. preveden na hrvatski jezik. „Knjiga pisana s ciljem da olakša putovanje i približi Bosnu svakom ko je želio ili imao potrebu putovati Bosnom. A danas je to jedan poseban putopis u prošlost, kada se putovalo danima, al' s merakom“. (citirano sa: BhDOCumentary)

3. Hannes Grandits, Vladimir Ivanović, Branimir Janković (ur.), *Reprezentacije socijalističke Jugoslavije: preispitivanja i perspektive*. Sarajevo – Zagreb 2019. Srednja Europa d.o.o., Zagreb i Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo.

Knjiga je nastala kao plod dugogodišnje suradnje transnacionalne mreže povjesničara iz šest postjugoslavenskih zemalja, okupljenih oko DAAD projekta. Zajednički rad povjesničara iz Berlina, Zagreba, Beograda, Kopra, Pule, Skoplja i Sarajeva te objavljivanje rezultata njihovih istraživanja „(...) pokazao je da se ‘normalizacija’ u pristupu povijesti socijalističke Jugoslavije može postići samo kroz intenziviranje kontakata i trajnu razmjenu mišljenja u vidu zajedničkih koncipiranja i provođenja istraživanja, konferencija i diskusija“. (str. 7.) U ovoj knjizi su prikazani rezultati istraživanja unutar tri opširnije teme: *Modernizacijska paradigma pod znakom pitanja* (šest autora), *Dinamike otvorenosti i zatvorenosti jugoslavenskog socijalizma* (pet autora) i *Tjeskoba pogleda unazad u postjugoslavenskim historiografijama* (pet autora). Tekstovi u ovom zborniku su tematski raznovrsni, pisani su iz različitih perspektiva i potvrđuju potrebu suradnje među povjesničarima iz postjugoslavenskih zemalja.

4. Božo Repe, MILAN KUČAN – *prvi predsjednik Slovenije* (sa slovenačkog preveo: Zoran Odić). Sarajevo 2019. Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo.

Politički profil Milana Kučana (r. 1941.) autor je oblikovao tijekom dugogodišnjeg istraživanja i osobnog poznanstva što je rezultiralo knjigom u kojoj je prikazan Kučanov život od djetinjstva do 2011. godine. (Slovenačko izdanje je objavljeno u Ljubljani 2015. u izdanju *Modrijan založbe d.o.o.*). Kroz pet poglavlja prezentiran je portret „(...) čovjeka koji je život posvetio politici u njenom izvornom, danas zaboravljenom ili bezbroj puta zloupotrebljenom značenju – politici kao djelovanju za dobrobit zajednice“ (str. 395).

Zaključak

Kratka prezentacija tri izdanja History Festa Sarajevo (2017-2019.) i natuknica o 19 knjiga iz izdavačke djelatnosti (2016-2019.) potvrđuju uspješan rad Udruženja za modernu historiju/ Udruge za modernu povijest/UMHIS Sarajevo. Svojim djelovanjem Udruženje se tijekom prošlih šest godina iskazalo u ostvarivanju svojih programskih zadataka: zalagalo se na promoviranju historijske nauke, podupiranju mladih istraživača, uvođenju novih metodoloških pristupa i perspektiva u istraživanjima, prezentiranju ostvarenih rezultata, povezivanju povjesničara iz Bosne i Hercegovine s inozemstvom, sudjelovanju u domaćim i inozemnim projektima, organiziranju međunarodnih konferencija i okruglih stolova, analiziranju udžbeničke literature, promoviranju knjiga, itd.

Programski ciljevi Udruženja, organiziranje History Festa i izdavačka djelatnost su u međusobnoj povezanosti s ciljem uspostavljanja dijaloga među historičarima, kako u Bosni i Hercegovini, tako i u cijelom regionu postjugoslavenskih država s kolegama iz evropskih i izvanevropskih zemalja. Mnoge institucije i fondacije, domaće i strane, su prepoznale rad Udruženja i finansijski podržavaju njegovu aktivnost. Mreža povjesničara okupljenih oko History Festa Sarajevo – godišnjeg „festivala povijesti“, se svake godine širi, pretežno među mladim ljudima, što obećava njegovo dugo trajanje.

Godine 2019. se u Udruženju pokazalo potrebnim pokrenuti i časopis *Historia moderna Bosnia & Herzegovina* – medij za prezentaciju rezultata istraživanja koja će osvježiti i dopuniti dosadašnju historiografiju u Bosni i Hercegovini.

LITERATURA

- Duranović, Amir (ur.). 2019. *Ogledi o historiografiji i nacionalizam u Jugoistočnoj Evropi – zbornik radova*. Sarajevo: Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija ZBORNICI, knjiga 8.
- Imamović, Mersiha. 2015. „Iz aktivnosti Društva historičara Tuzlanskog kantona“. u: *Historijska misao*, god. I, br. 1/2015. Tuzla: Udruženje historičara Tuzlanskog kantona i Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, 307-312.
- Janković, Branimir. 2019. „Meandri hrvatske historiografije 19-21. stoljeća:

institucionalizacija, nacija, metodologija“. u: Amir Duranović (ur.). *Ogledi o historiografiji i nacionalizmu u Jugoistočnoj Evropi – zbornik radova*. Sarajevo: Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest/UMHIS Sarajevo, Edicija ZBORNICI, knjiga 8. 19-49.

- *Jugoslovenski istorijski časopis (JIČ)*, 1/1962. Beograd: Savez društava istoričara Jugoslavije. 3-4.
- Katz, Vera. 1990. „Iz društva istoričara Bosne i Hercegovine“. u: *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, XL-XLI /1989-1990*. Sarajevo: Društvo istoričara Bosne i Hercegovine, IP “Veselin Masleša” Sarajevo, 220-223.
- Program History Festa Sarajevo 2017.
- Program History Festa Sarajevo 2018.
- Program History Festa Sarajevo 2019.

Internet:

- UIRS. https://sr.wikipedia.org/sr-el/Udruženje_istoričara_Republike_Srpske_”Milorad_Ekmečić” (pristup: 20.1.2020.)
- Udruženje historičara udruženje građana Tuzla. https://www.akta.ba/Firma/društvo_historičara_udruženje_građana_tuzla (pristup: 21.1.2020.)
- Udruženje historičara Unsko-sanskog kantona – *Veritas historiae*. www.rtvunsk.ba/vijesti/od-ideje-do-realizacije (pristup: 29.1.2020.)
- UMHIS. www.umhis.simplesitecom (pristup: 31.1.2012.)

Summary

ASSOCIATION FOR MODERN HISTORY SARAJEVO

A short presentation of three issues of History Fest Sarajevo (2017-2019) and a cover of 19 books in publishing (2016-2019) confirm the successful work of the Association for Modern History Sarajevo. Through its activities the Association has over the past six years shown itself in the accomplishment of its programmatic tasks: promoting historical science, supporting young researchers, introducing new methodological approaches and new

perspectives in research in Bosnian-Herzegovinian historiography, presenting results, connecting historians, participating in domestic and foreign projects, organizing international conferences and roundtables, analyzing textbooks, promoting books, etc.

The Association's programmatic tasks, organizing History Fest Sarajevo and publishing are interrelated with the aims of establishing dialogue among historians, both in Bosnia and Herzegovina and throughout the region of post-Yugoslav countries with colleagues from European and non-European countries. Many institutions and foundations, both domestic and foreign, have recognized the work of the Association and financially support its activity. The network of historians gathered around History Fest Sarajevo – the annual “festival of history“, is expanding every year, mostly among young people, which promises to last a long time.

In 2019, the Association found it necessary to launch the journal *Historia moderna Bosnia&Herzegovina* – a medium for presenting the results of the research, which will refresh and complement the current historiography in Bosnia and Herzegovina.